

Bolond vagy zseni?

Téka

Ormos Mária: *Hitler.*

A T-Twins, 1994.

Második, változatlan utannyomás.

A modern kor kutatója számára elsősorban információk, források bősége és ezek feldolgozottságának szintje jelent problémát. A hírközlés, az adminisztráció és a bürokrácia fejlődésével együtt járt a rendelkezésre álló adatok mennyiségének ugrásszerű növekedése. A történész feladatköre így a szelektálásra, és a felgyülemlett anyagok megrostálására is kiterjed. Mindezt úgy kell elvégeznie, hogy ezáltal az események életszerűsége, a történeti folyamatok és személyiségek problematikus oldalai, az alternatívák lehetőség szerint ne sérüljenek meg. Nincs bosszantóbb annál, mint amikor a múlt a jelenen keresztül szükségszerűen menetel a csodálatos jövő felé.

Ormos Mária ebben a művében is a többtényezős, árnyalt ábrázolásokhoz kívánt csatlakozni. Főszereplője nem egy minduntalan földön fetregő buta vadállat, akinek a sors kezdetben mindent megadott, hogy azután mindent megtagadjon tőle. Az elemzés pontosan követi személyiségének fejlődését és torzulásait, miközben felvillantja a háttér, Németország, és a világpolitika legfontosabb eseményeit is. Hangja tárgyilagos, stílusa kifogástalan. Csak indokolt esetben használ idegen szavakat, ami a szerző Nácizmus, fasizmus című kötetében még helyenként nem volt így. Az igazi tudásra jellemző módon nem akar minden problémát megoldani, lezárni, ennek ellenére a tisztázatlan kérdéseket is pontosan körüljárja. Nem retten vissza attól sem, hogy korábbi álláspontját – ha ezt újabb kutatási eredményei szükségessé teszik – módosítsa. Forrásait kritikusan, a

hermeneutika szabályainak megfelelően kezeli.

Adolf Hitler 1889. április 20-án született az osztrák Braunauban, egy olyan korban, amikor az európaiak többsége még hitt a megállíthatatlan fejlődésben. Noha gyermekkorában számos kudarc érte, különösen az oktatás területén, családi körülményeit nehéz lenne későbbi pályafutása meghatározó elemének tekinteni. A bécsi akadémia helyett így alkalmi munkákat vállalt, képeslapokat, kisebb képeket festett. A Monarchiában fenyegető hadkötelezettség elől Münchenbe szökött, amelynek levegője szinte megigézte (végre egy német város), hogy azután önkéntes világháborús szolgálatát egy pomerániai katonakórházban fejezze be. A háborús vereség sokkját követően nem zárható ki, hogy egy rövid ideig a szociáldemokráciához húzott, de hamarosan egész más irányba tájékozódott. 1919-ben belépett egy kicsi, jelentéktelen pártba. Az 1920-tól kezdve Nemzetszocialista Német Munkaspárt névre hallgató alakulat néhány év alatt jelentősen megváltozott. Hitler, aki egyelőre még csak kevesek számára ismeretes céljai elérése érdekében, a párton belül sem volt hajlandó senkivel sem osztozni a hatalomban, kiváló szervezőnek, zseniális szónoknak és jó taktikusnak bizonyult. Felismerte a tömegek politikai jelentőségét, és megnyerésük érdekében igyekezett minden modern, korábban többnyire a baloldal által használt módszert bevetni.

A sörpuccs mégis óriási kudarcot jelentett. Hitler egyik zseniális tulajdonsága azonban – ideologikus beállítottságánál fogva – éppen e tények átértelmezésében rejlett. Abban, hogy e kudarcokat is sikerként tudta feltüntetni és elfogadtatni. Abban, hogy környezetében mindig megtalálta a

felelősöket a sikertelenségekért. Így lett bűnbak a zsidó, a bolsevik, a néger, az ázsiai, a liberális, a kozmopolita, a plutokrata, a hadsereg, sőt maga a német nép is, amely az 1940-es évek elején már nem érdemelte meg zseniális vezetőjét... Közismert, hogy a „Mein Kampf” viszonylag pontos képet nyújt szerzője törekvéseiről. A történelem fajok harca, amelyben a népek között hierarchia dönt, faji alapú antiszemitizmus, agresszív külpolitika: a program néhány jellemző vonása.

1925 után már profi politikusként szervezi újjá pártját. A gazdasági válság, a hatalom megszerzése érdekében minden modern eszközzel rendelkező tömegpárt és Hitler személyes kvalitásai néhány hónap leforgása alatt gyökeresen átalakították a német politikai erőviszonyokat. Annak ellenére nem volt ellenfele, hogy 1931-ben már a jobboldallal való összefogás sem volt ínyére. A felelős politikai tényezők kancellári kinevezését követően még reménykedtek, de hamarosan a partvonalra (vagy attól is messze) kerültek. Hitler bárhol is tevékenykedett, a gyárak és a földek helyett az embereket akarta államosítani. Ahol hatalomra jutott: pártjában, Németországban, Európában, ott tömeggyilkosságok kísérték útját. Minden látszólag pontosan működött, noha a „fej”, a diktátor rendszertelenül dolgozott, az államigazgatási hatáskörök tisztázatlanok voltak, 1938 után nem volt kormányülés, és így a nagy háborút egy gyorsan öregedő, remegő kezű, vegetáriánus ember irányította, szinte csillapíthatatlan vágyat táplálva a „sikerek” és az édességek iránt. Igen értékesek a mű azon megállapításai, amelyek az olaszországi illetve a sztálini rendszerrel kapcsolatos hitleri nézeteket ismertetik.

Helyzeénél fogva Hitler ásta meg a rendszer sírját is. Senkit sem túrt meg maga körül felelős pozícióban, aki képes volt önálló gondolkodásra. Ez pedig előbb-utóbb érezte hatását a külpolitikától a

gazdaságpolitikán át egészen a hadseregig. 1942 őszére ez a folyamat már a hadseregben is befejeződött. A Franciaország elleni háború során még ötleteivel pozitív befolyást gyakorolt a németek szempontjából a hadieseményekre. Ezt követően azonban a minden talpalatnyi föld védelmének primitív koncepciójával, az erők szétforgácsolásával maga is hozzájárult a vereséghez. Mikor 1945. április 30-án meghalt, a világtörténelem egyik legzseniálisabb és leggátlástalanabb bűnözője esett le a huszadik század színpadáról. Személyiségének negatív vonásai: a gyűlölet, az erőszakra való hajlandóság, a gátlástalanság, a hazugság, a manipuláció stb. rendszerében hatványozottan kaptak helyet. Ha érdekei megkívták, gondolkozás nélkül összefogott az ázsiaiakkal vagy a bolsevikokkal. Mosolygós társasági embernek akarta láttatni magát, noha egyedül volt. Míg propagandagépezete népszerűségéről harsogott, addig élete vége felé egyre több merényletet kíséreltek meg ellene. Olyan pótolhatatlan, mindenhez értő vezető volt, aki a linzi reáliskolában annak idején nem tudta befejezni tanulmányait. Zseniálisan képviselt egy atavisztikus koncepciót (a földfoglalást), amelyhez embermilliók kiirtásán keresztül akart eljutni.

Ormos Mária Hitler életrajzában sikeresen valósította meg a maga elé tűzött feladatokat. Árnyalt, ugyanakkor az előképzettséggel nem rendelkezők számára is jól kivehető képet rajzolt a XX. századi történelem egyik legvitatottabb szerplőjéről. Anyagát mindvégig biztosan kezelve nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy Magyarországon is egy, a történeti valóságnak megfelelő Hitler-kép alakuljon ki az oktatásban és a köztudatban. Manapság, amikor hazánkban is nő az érdeklődés a történeti kérdések és események iránt, őszinte örömünkre szolgál, hogy a hozzáértők is hallatják hangjukat.

Zakar Péter

Magyar Zsidó Levéltári Repertórium

In: *Hungaria Judaica* sor.

Szerk.: Haraszi György

Budapest, MTA Judaisztikai Kutatócsoport
1993. 745.

Az igény arra, hogy a magyarországi zsidóság történetével kapcsolatos kútforrások és egyéb dokumentumok rendszerbe foglalva gyűjtessenek össze valamikor a múlt század elején jelent meg. Löw Lipót (1811–1877), mikor 1844-ben kivonatolva közzétette IV. Béla úgynevezett zsidó-privilégiumát (*Ben Chananja*, első füzet) úttörő munkába kezdett. Az ő nyomdokain haladt Bergl József (1799–1884) *Geschichte der ungarischen Juden* (Leipzig, 1879.), illetve *A magyarországi zsidók története, Legjobb kútfők után* (Kaposvár, 1879.) könyveivel, melyek mára inkább csak kutatástörténeti unikumot jelentenek. Kohn Sámuel (1841–1920) művében a magyar középkorral és a hazai zsidósággal kapcsolatos héber kútfők után a függelékben hatvannyolc nagyfontosságú dokumentumot is közölt az 1050 és 1526 közötti időszakból (Kohn Sámuel: *A zsidók története Magyarországon a legrégebb időktől 1526-ig* /Budapest, 1884./).

A zsidó vonatkozású dokumentumok gyűjtésében és kiadásában a múlt század végén induló *Magyar Zsidó Szemle* (Budapest, 1884–1948) valamint az *Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Évkönyve* (Bp., 1895–1948) hoztak fordulatot. Ez a rendszeres összegyűjtés és értékelés a Magyar Zsidó Oklavlétár köteteiben (I–XIII. köt., 1903–1980) nyert érvényt. Haraszi György, a repertórium szerkesztőjének célja, hogy áttekintést adjon mindazokról a dokumentumokról, a hazai levéltárakban és más közintézmények (kéz)irattáraiban, amely dokumentumokat vagy már maguk

az iratképző szervek, vagy utóbb az irat-őrző intézmények zsidó vonatkozásúnak (judaica) minősítettek, s jegyzékbe foglalták őket a hazai levéltárak 1945 után nyomtatásban megjelent anyagismertető segédletei vagy tájékoztatói. E céltól vezetve csak a valamennyi kutató által hozzáférhető, nyilvános segédleteket dolgozta fel (a MOL segédletei közül például azokat, melyek az úgynevezett Nagy- illetve Kiskutatóban, a Filmkutatóban és a könyvtárban szabadpolcon található).

Az anyaggyűjtés és feldolgozás során Haraszi megkülönbözteti egymástól az 1867/69. év (emancipációs törvény, a magyarországi zsidóság első egyetemes kongresszusa) előtti és utáni időszakot. Valóságban ez a szétválasztás nem ilyen egyértelmű, mert sokan a II. József rendeleteit követő állami beavatkozást vagy az 1825. utáni liberális reformokat, mások a negyvenes években kezdődő zsidó felvilágosodást (haszkala) tennék választóvonalnak.

A szerkesztéskor speciális problémát jelentett a zsidó levéltárak (Magyar Zsidó Levéltár, Zsidó Múzeum levéltári anyaga) valamint a vidéki hitközségek még meglévő irattárainak siralmas helyzete: feltáratlan-sága, rendezetlensége.

A repertórium felépítése a mai levéltári igazgatási rendszert tartja érvényben, tehát: általános levéltárak – országos és önkormányzati szaklevéltárak – intézetek levél és irattárai – könyvtárak kéziratárai – múzeumok kéziratárai.

A tervezett (már dolog alatt álló) II. és további köteteiben a történeti Magyarország utódállamainak, illetve más országok hasonló intézményeinek (Cionista Levéltár, Yadwa-Shem Irattár) iratait szándékoznak bemutatni.

Jancsák Csaba

Háború és 49 év béke

Háború és 49 év béke, a Top Gun testvér lapjának első száma idén áprilisban jelent meg. Ez a kiadvány az angol After the Battle című periodika mutációja, s elsősorban a második világháború eseményeivel foglalkozik. 1994-ben szinte minden hónapban emlékezhettünk valamilyen fontos eseményre, az egykor volt csaták, hadműveletek 50. évfordulója kiváló alkalmat kínál az egyes lapszámok megszerkesztésére.

Az első évfolyam címlapsztorijaiból egy kis „étvágygerjesztő”: áprilisban Magyarország német megszállásával, s annak következményeivel foglalkoztak nagyobb terjedelemben. Májusban a Magyarország

feletti légiháború kezdetére és a Monte Cassinó-i csatára emlékeznek. Júniusban a teljes lapszámot az invázióknak, a partraszállásnak szentelik a szerkesztők. Kuriózumnak számító, Magyarországon még soha nem publikált fotókkal, dokumentumokkal. A mindenki számára könnyen emészthető, de tudományos értékű írásokkal készült lapot ajánlom mindenkinek. Úgy gondolom, hogy egyedülálló, a hazai sajtópalettáról eddig hiányzó lapot kap az olvasó a kezébe. Az új lap mottója: „Emlékeznünk kell, mert különben minden újra megtörténhet!”

B. I.

Michel Le Bris

Az aranyláz

James Wilson Marshall 1848. január 24-én Kaliforniában, az American folyócska partján, Colomnál, John Sutter fűrésztelepén aranyat talált. Egy korszakot és egyben egy népvándorlást indított el. San Francisco Colomtól olyan kétszáz kilométerre van, ekkor még kisváros. 1852-ben azonban már 250,000 ember nyüzsög itt, aranya éhesen. A világ minden részéből jönnek: Kínából, Dél-Amerikából, Ausztráliából, Európából (főleg Franciaországból) és persze az Egyesült Államokból – a keleti parttól. Kalifornia ekkor még nem is az USA része, nincs közigazgatás, nincs törvény: szabad a vásár. A világ egyik legveszélyesebb helye lesz a hajdan volt kisváros. A kezdeti „jószándékú” aranyásókat felváltják a mindenre elszánt bűnözők, a spekulánsok, a volt francia utópikus szocialisták és a volt negyvennyolcas forradalmárok.

A Park Kiadó gondozásában 1992-ben megjelent könyv adaptáció, vagyis az 1988-ban megjelent francia eredeti hű mása. Miért fontos ez? A képek miatt, a tipográfia, a szerkesztés miatt, vagyis azért, ahogy ez a könyv „kinéz”. Évekig nem láttunk, nem láthattunk ilyen könyveket, egész egyszerűen azért, mert a volt szocialista országokban ilyen könyvek nem jelenhettek meg. Azóta azért jobb a helyzet... Ezt a könyvet pedig valóban öröm kézbe venni. A téma persze önmagában is izgalmas, ehhez jön a néhol egyszerűen megdöbbentő képanyag. Az aranyásás történetét Kaliforniából elindulva Ausztrálián (Ballarat-vidék), Kanadán (Klondike-hágó) Dél-Afrikán (Crocodile Valley) és Szibérián át az Amazonasig (Serra Pelada) követhetjük nyomon. Serra Peladában 1980-ban találtak hihetetlen aranyeletet, azóta több

tízezer ember kutat a sárga fém után elképzelhetetlen körülmények között. A hegy oldaláról kiasott földet ugyanis még föl kell hordani vászonzsákokban a hegycsúcsra, hogy ott kimossák belőle az aranyat. 1985-ben az egész világot megrázták azok a dan-tei víziókra emlékeztető képek, amelyek a Serra Pelada meredélyén kapaszkodó húsz-ezer (!) iszapszoborrá változott garimeirót mutatták...

Az aranyásás történetének legnagyobb szenzációját azonban tizenöt bányaész okozta San Franciscóban, 1897. július 14-én. Az „Excelsior” nevű hajóval érkeztek Kanadából, a Klondike hágóról. Kipakolták a pultra vászonzsákjaikat, olajoskannáikat, lekváros bödönjeiket. Tizenötüknél egy tonna arany volt. Kitört a második aranyláz San Franciscóban, csak most mindenki Kanada felé vette az útját.

A könyv egyszerre ad pontos statisztikákat (hol, mikor, kik, mennyi aranyat),

korrajzokat (hogyan éltek az aranyásók, milyen szenvedéseken mentek keresztül), és szubjektív visszaemlékezéseket, amelyek között ott egy rövid részlet Jack London Tüzes Napsugár című egényéből. Jack 1897-ben tért vissza a Klondike hágóról, zsebében négy és fél dollárral, a fejében viszont vagy tizenöt regény – ezekből sikerült meggazdagodnia.

Aki ezt a legendákkal, hősökkel és nyomorúsággal teli kort bármilyen szinten és célból tanulmányozni akarja, az mindenképp vegye kézbe Le Bris könyvét. Kézbevétele után már „sínen van”, ugyanis letenni nagyon nehéz lesz. Komolyra fordítva a szót: a gazdag képanyag és az igényes külső ne tévesszen meg senkit, ez egy igazi szakönyv, ezt igazolja a hátul található bibliográfia is.

Hevesi István

Számunk szerzői

- Basa István,** hallgató (JGyTF);
- Farkas István;**
- Galgóczi László dr.,** nyelvtörténész, (JGyTF);
- Hevesi István,** hallgató (JGyTF);
- Jancsák Csaba,** hallgató (JGyTF);
- Kákonyi Gellért,** hallgató (JGyTF);
- Kósa Kinga,** hallgató (JGyTF);
- Lázár Adrienn,** hallgató (JGyTF);
- Majzik Andrea,** hallgató (JGyTF);
- Nagy Tamás,** főiskolai szintű tanár,
egyetemi hallgató (JATE);
- Szegfű László dr.,** történész, tanszékvezető
főiskolai tanár (JGyTF);
- Tóth Andrea,** hallgató (JGyTF);
- Virágos Gábor,** hallgató (ELTE BTK, Budapest);
- Zakar Péter,** történész (JGyTF);

BELVEDERE

MERIDIONALE

A JGYTF TÖRTÉNE SZHALLGATÓINAK LAPJA

Főszerkesztő: NAGY TAMÁS

Szerkesztők: FARKAS ISTVÁN, HEVESI ISTVÁN, JANCSÁK CSABA

Alapította: ANNUS GÁBOR

Kiadja a JGYTF Történettudományi Tanszéke.

Felelős kiadó: dr. Szegfű László.

A szerkesztőség címe: 6724 Szeged, Hattyas sor.

Megjelenik tavasszal: február-március és április-május;
ősszel: szeptember-október, november-december hónapokban.

A főiskola Történettudományi Tanszékén megrendezett
konferenciák előadásai

a **BELVEDERE** Kiskönyvtár
sorozatban jelennek meg.

A lap közöl: tanulmányokat, interjúkat, ismertetéseket
és kritikákat a történelem és más társadalomtudományok tárgyköréből.

A **BELVEDERE** munkatársai a szerkesztőségi esteken
(minden páros héten kedd este 8 órakor a Mojo Klubban)
várják az írásukat megjelentetni szándékozó leendő kollégákat.

Hibaigazítás

Lapunk előző számában az utolsó oldalon a képaláírás fölött nem az odavaló képet közöltük. Helyesen:

István! Nagyon hiányzol.

Csaba, Charlie, Bali, Árpi
(Egy felhőtlen hétfő Bécsben, 1992 októberében.)

A képen: Farkas István, Jancsák Csaba és Nagy Tamás)

A tévedésből az utolsó oldalra helyezett kép a tokaji vasútállomáson készült 1993 augusztusában, és valódi helye a Várak a Zemplénben című cikk utolsó, 30. oldalán lett volna.

A hibákért ezúton kérjük olvasóink elnézését.

Corrigenda

A Belvedere Meridionale 94/VI. 3-4. számának nyomdából kikerült első példányaiban néhány, a szöveg értelmét zavaró, sajtóhibát találtunk.

1. az *In memoriam Benda Kálmán* című nekrológ utolsó sora helyesen: **Sit tibi terra levis.**
2. a *Hajdani vármegyéink: Vas* című ismertetésben a 11. oldalon, a jobb hasábon: **A kegyetlen pusztítás az Árpádok kihaltja után tetőpontjára hágott.**
3. a *Trianon és a magyar vasút* című referátumban a 22. oldalon a táblázatban: **Személy-, poggyász-, teherkocsi (db)**
4. *A magyar vasúti hidépítés...* című cikkben a 24. oldalon: **Az 1858-ban épült híd egy angol légitámadás után...**
5. a *Merénylet* című cikkben a 34. oldalon: **Fialovits Béla, ... akkor az Északi Fűtőház főnöke...**
6. a *MÁV Vontatójármű Album* recenziójában a 40. oldalon: **M 62:**
(beceneve:) **Szergej**
7. A *Kizil Elma - A török kori Eger városképe* című referátumban az 56. oldalon a képaláírás helyes évszáma: **1687**

A hibákért kedves olvasóink elnézését és megértését kérjük.

